

NOBEL
MEDICUS®

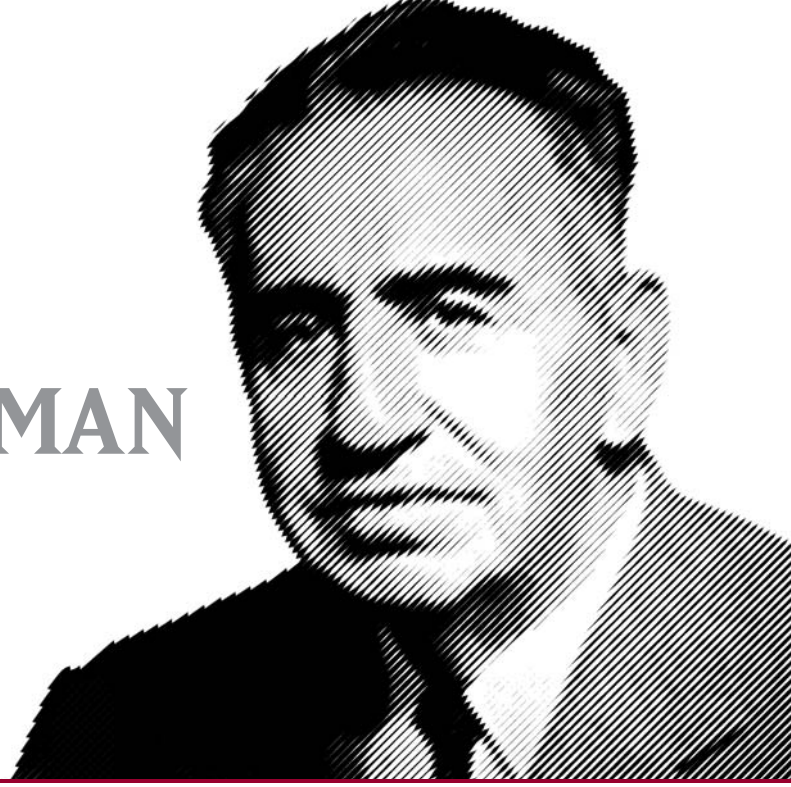
PORTRELER

Halk Arasında Efsaneleşmiş Türk Hekimi
ORD. PROF. DR. MAZHAR OSMAN UZMAN

MAZHAR OSMAN UZMAN

(1884-1951)

*Türkiye'de Çağdaş
Psikiyatrinin Kurucusu*

Yrd. Doç. Dr. Gaye Şahinbaş Erginöz

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Anabilim Dalı

ÖZET

1884 yılında Sofulu'da dünyaya geldi. 1904 yılında Haydarpaşa Askeri Tıbbiyesi'nden Tabip Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. 1905 yılında hem Askeri Tıbbiyeye'de hem de Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi'nde ruh ve sinir hastalıkları dersi vermeye başladı. Yetersiz bulduğu ilmi bilgisini arttırmak için, 1908 yılında Almanya'ya gitti. Balkan Savaşları sırasında Trakya cephesinde askerlik görevini hekim olarak yaptı. Birinci Dünya Savaşı'nda Fransız La Paix Hastanesi'nin başhekimliğine getirildi. 1921 yılında Toptaşı ve Zeynep Kâmil Hastanelerinin başhekimliğini üstlendi. 1927 yılında bugünkü Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ni kurdu. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri kürsüsüne "Ordinaryüs Profesör"

olarak atandı. 1941 yılında Elazığ'da modern cüzzam hastanesinin kurulmasını sağladı. 1948 yılından sonra çeşitli sağlık sorunlarıyla karşılaşmaya başlayan Mazhar Osman, 1951'de İstanbul'da vefat etti.

Türkiye'de çağdaş psikiyatrinin öncüsü olarak kabul edilen Mazhar Osman Uzman, yaptığı çalışmalarla, ülkemizde akıl ve sinir hastalıklarının modern yöntemlerle tedavisine öncülük etmiş; akıl hastaları için, açık havada çalışarak tedavi yöntemini uygulayan ilk Türk hekimi olmuştur. Ayrıca geleceğin genç Türk psikiyatristlerinin yetişmesinde de önemli rolü bulunmaktadır.

• **Anahtar Kelimeler:** Prof. Dr. Mazhar Osman Uzman, Türk psikiyatri tarihi, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi. Nobel Med 2010; 6(1): 90-96

ABSTRACT

ORD. PROF. DR. MAZHAR OSMAN UZMAN (1884-1951), THE FOUNDER OF CONTEMPORARY PSYCHIATRICS IN TURKEY *The Turkish Doctor Mythologized by the People*

He was born in 1884 in Sofulu. In 1904 he was graduated from Haydarpaşa Askeri Tıbbiyesi [Haydarpaşa Military School of Medicine] with the rank of Captain Doctor. In 1905 he started to lecture on psychiatry both in Military School of Medicine and in Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi [Gülhane School of Practice and Hospital of Clinical Instruction]. In order to increase his scientific knowledge which he thought was insufficient; he went to Germany in 1908. He performed his military service in the capacity of a doctor in the front during the Balkan Wars. In the First World War he was assigned as the chief physician of French La Paix Hospital. In 1921, he undertook the offices of chief physician of Toptaşı and Zeynep Kâmil

hospitals. In 1927 he established today's Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi [Bakırköy Psychiatric Hospital]. He was appointed as Professor -in- ordinary in Istanbul University, Faculty of Medicine, Professorship of Psychiatry in 1933. In 1941 he contributed in the foundation of modern leprosy hospital in Elazığ. Mazhar Osman who began to suffer from various health problems after 1948, died in 1951 in Istanbul.

Mazhar Osman Uzman who is recognized to the vanguard of contemporary psychiatrics in Turkey, pioneered the treatment of psychiatric diseases through modern methods in our country with the studies he conducted. And he became the first Turkish doctor who implemented the method of treatment of psychiatric patients outdoors by working.

• **Key Words:** Prof. Dr. Mazhar Osman Uzman, History of Turkish psychiatrics, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi [Bakırköy Psychiatric Hospital]. *Nobel Med* 2010; 6(1): 90-96

Türkiye'de ruh ve sinir hastalıklarının çağdaş yöntemlerle teşhis ve tedavisinin temellerini atan ve bu sahada uzman bilim adamlarının yetişmesini sağlayan Yusuf Mazhar Osman Uzman, 5 Mayıs 1884 tarihinde, Dedeoğlu'nun Sofulu kasabasında (Batı Trakya) dünyaya gelmiştir. Annesi Atiye Hamide Hanım, babası Osman Zühtü Efendi'dir. İlk ve ortaokulu, banka memuru olan babasının tayininin çıkması üzerine, Kırkkilise'de (Kırklareli) okumuştur.⁶

Babası, çalıştığı bankanın Üsküdar (İstanbul) şubesine terfiyen tayin edilince, 1894 yılında Üsküdar'a taşınmışlardır. 1895 yılında yatılı okumak üzere Üsküdar Mülki İdadisi'ne kaydolmuştur. Okulda Arapça, coğrafya, hendese, cebir, tarih ve Türkçe derslerinde çok başarılı olduğu için, ileride şair veya yazar olmaya karar vermiş, hatta Üsküdar İdadisi'nde okurken bir ara arkadaşlarıyla birlikte gazete de çıkarmıştır. 1898 yılında Üsküdar Mülki İdadisi'nden "aliyyül'âlâ" derecesiyle, okul birincisi olarak mezun olduktan sonra (Resim 1) Mekteb-i Mülkiye'ye girerek idareci olmak istemişse de, yaşı küçük olduğu için imtihana alınmamıştır. Bunun üzerine mühendis olmak isteyen Mazhar Osman, o dönemde ülkedeki sanayi kuruluşlarının yabancıların elinde olması ve Türklerin buralarda mühendis olarak çalışma imkânlarının kısıtlı olması sebebiyle bu isteğinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bundan sonra babasının, hekim olması yolundaki telkini doğrultusunda ve ailesine daha fazla maddi anlamda yük olmamak için, isteksiz bir şekilde Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne'nin giriş imtihanlarına başvurmuştur.^{6, 14}

Resim 1. Mazhar Osman'ın Üsküdar Mülki İdadisi'nden aldığı diploma ile ilgili gazete haberi²⁵

Akliye ve Asabiye alanı ile tanışması

1903 yılında Askeri Tıbbiye'nin giriş sınavını kazanan Mazhar Osman, okurken çeşitli ek işlerde çalışmak zorunda kalmıştır. İhtisas alanı olarak daha ilk günden nisaiyeyi seçmiş olmasına rağmen, Besim Ömer (Akalin) Paşa'nın (1862-1940) doğumhanesine kabul edilmediği için, son sınıfta Dahiliye Kliniği'nde Alexander Zoeros Paşa'nın (1844-1917) yanında çalışmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde dahiliye dersleriyle birlikte verilen ve öğrencilerin pek de ilgilenmediği akliye→

Resim 2. İlk Türkçe modern psikiyatri kitapları arasında yer alan ve Mazhar Osman tarafından yazılan Tababeti Ruhiye'nin 1. cildinin 1941 tarihli baskısının ön kapağı²⁶

derslerini, Gülhane Asabiye ve Akliye Şubesi'nin kurucusu ve ilk hocası olan Raşit Tahsin (Tuğsavul)'dan (1870-1936) almıştır. Tıbbiye Mektebinin Haydarpaşa'ya taşınmasından sonra, 1904 yılında Haydarpaşa Askeri Tıbbiyesi'nden "Tabip Yüzbaşı" rütbesiyle okul dördüncüsü olarak mezun olmuştur. Askeri Tıbbiye'den mezun olduktan sonra askeri kurrası Hicaz'a çıkmışsa da, gidişi ertelenmiştir. Aynı yıl Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi'nin Akliye ve Asabiye şubesinde bir yıl staj yapmıştır. O dönemde akıl hastalıklarının teşhis ve tedavisindeki uygulamaların oldukça yetersiz olması sebebiyle, ruh hastalıklarıyla ilgili bir dalı seçtiği için, yakın arkadaş çevresinin küçümseme ve yadırgamalarıyla karşılaşmıştır.^{6, 14} Buna rağmen yolunda ilerlemeye devam etmiştir. "İnsanlığın yükselmesi akıl ile olur. Akıl sahibi olan herkes, akıl hastalarına sahip çıkmalı, ilgi, sevgi ve güler yüz göstermelidir" şeklindeki düşünceleriyle daima ruh sağlığının önemini savunmuştur.⁵ 1905 yılında Hicaz'a gönderilmesi tekrar gündeme gelmişse de, Raşit Tahsin'in İsviçre'ye gitmesi üzerine, hocasının yerine Askeri Tıbbiye ve Gülhane'de muallim muavini vekili sıfatıyla Emraz-ı Asabiye dersini vermeye başlamıştır. Vekâleten yürüttüğü bu görevi fazla uzun sürmemiş, Makedonya'da faaliyet gösteren çeteciler arasında delilik arazlarının artması sebebiyle, Manastır'a gönderilmiştir. Manastır'dan döndükten sonra, 1906 yılında Askeri Tıbbiye'de Emraz-ı Asabiye ve Akliye alanında muallim muavinliği imtihanını kazanmış ve "Emraz-ı Asabiye ve Dimâğiye mütehasısı" olmuştur.^{2, 6, 14}

2. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra, iki cilt olarak hazırladığı Tababet-i Ruhiye (Resim 2) adlı eserinin ilk cildinin yayımlanmasından aldığı avansla

ve muallim muavini maaşının da katkısıyla, ihtisas sahasında bilgi ve görgüsünü arttırmak ve dünyadaki son gelişmeleri takip edebilmek için, 1908 yılının Eylül ayında Almanya'ya gitmiş ve 1909 yılının Mart ayına kadar burada dünyaca ünlü psikiyatristlerin ve özellikle de organistik psikiyatrinin öncülerinden Prof. Dr. Emil Kraepelin'in (1856-1926) yanında (Deutsche Forschungsanstalt für Psychiatrie, Münih) nöroloji ve psikiyatri ihtisası yapmıştır. Almanya'da bulunduğu dönemde, Askeri Tıbbiye ile Mülki Tıbbiye'nin tek bir çatı altında birleştirilmesi ve öğretim üyesi kadrosunun büyük ölçüde azaltılması sonucunda kadro dışı bırakılarak maaşı kesilmiş ve Yemen'e tayini çıkmıştır. Ancak Gülhane Tatbikat Mektebi'nin yöneticilerinden Prof. Dr. Julius Wieting'ten (1868-1922) aldığı teklif üzerine, 1909 yılında Gülhane'de önce Emraz-ı Dahiliye fahri asistanı ve daha sonra da Emraz-ı Asabiye ve Akliye ve Tedavi-i bi'l-elektrik muallim muavini (akıl ve sinir hastalıkları ve elektroterapi asistanı) olarak çalışmaya başlamıştır. Aynı dönemde Dr. Abdülhak Adnan (Adıvar)'dan boşalan Galatasaray Sultanisi'ndeki okul hekimliği görevini vekâleten üstlenmiştir. 1910 yılında Divanyolu'nda muayenehane açarak serbest hekimlik yapmaya da başlamıştır. Trablusgarp Savaşı öncesinde yeniden gittiği Almanya'da (Charité Kliniği, Berlin) uzmanlık sahasındaki çalışmalarına bir süre daha devam etmiştir. Balkan Savaşları sırasında seyyar hastane askeri sertabibi (başhekim) olarak Lüleburgaz ve Çatalca cephelerinde koleraya karşı verilen mücadeleye katılmıştır. İstanbul'a döndüğünde, Akliye ve Asabiye Şubesi askeri hastanelerden kaldırılınca, çalışmalarını bu alanda devam ettirmek istediği için, Gülhane Tatbikat Mektebi'nden ve askerlikten istifa etmiştir. 1914 yılında Haseki Hastanesi Mecanin Müşahedehanesi (akıl hastaları gözetimevi) başhekimisi ve müdürü olmuş, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine yeniden askere alınmış ve binbaşı rütbesiyle Haydarpaşa Askeri Hastanesi Asabiye Mütihazı'na tayin edilmiştir. Bu dönemde ayrıca, hükümetin isteğiyle, Akliye ve Asabiye'yi tanıtmak ve akıl hastalıkları konusunda bilgi vererek halkın eski hurafelerden kurtulmasını sağlamak amacıyla, "Şişli Müsamere" adı verilen halka açık seminerler düzenlemeye başlamıştır. Ayda bir düzenlenen bu tıbbi seminerler, Mazhar Osman'ın hem geniş halk kitleleri hem de dönemin aydınları arasında tanınmasını sağlamıştır.^{6, 14, 23} Mazhar Osman, bu dönemde birçok genç hekimi akliye ve asabiye şubesine heveslendirerek, aslında daha o yıllardan itibaren, ekolünü de kurmaya başlamıştır.²

Birinci Dünya Savaşı sırasında Devletin el koyduğu Fransız La Paix Hastanesi'nde kurulan Şişli Şehremaneti Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'nin başhekimliğine, 1917 yılında Mazhar Osman getirilmiştir. Hastanenin aynı zamanda Akıl ve Sinir Hastalıkları Bölümü şefi olarak da görevlendirilen Mazhar Osman, başhekimliği→

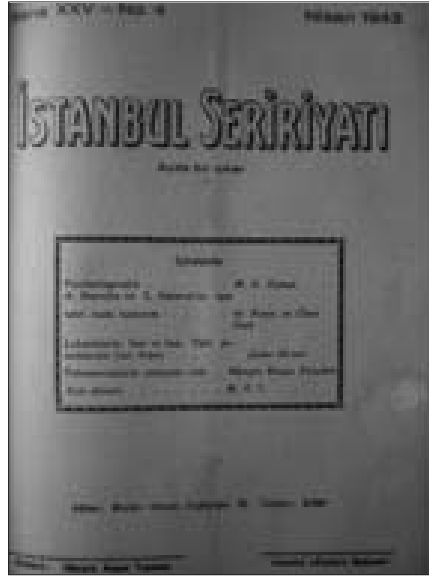
döneminde, Haseki Hastanesi'ndeki akıl hastalarının, La Paix Hastanesi'ne nakledilmesini sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'yle La Paix Hastanesi Fransızlara geri verilmiştir.^{6, 20} Ancak hem başarılı uygulamaları ve yöneticiliğinden hem de savaş sırasında Fransız rahibelerin görevlerine devamını sağladığı için, buradaki görevine devam etmiş ve 1918 yılında Fransa tarafından madalya ile onurlandırılmıştır. 1 Mayıs 1919 tarihinden itibaren, İstanbul Seririyatı adlı dergiyi (Resim 3) çıkarmaya başlamıştır. Ülkemizde içki ile mücadelede ilk başlatan kişi de Mazhar Osman'dır. İçkinin, bazı akıl hastalıklarını tetiklediğini de düşünen Mazhar Osman, 5 Mart 1920'de Yeşilay Cemiyeti'ni kurmuştur.^{6, 21}

Toptaşı Bimarhanesi Başhekimliği

Haseki'deki başhekimlik görevi devam ederken, 1918 yılında Toptaş Bimarhanesi fahri başhekimliğine getirilmek istenmiştir. Hasta yoğunluğu ve personel yetersizliğinden, tedavi koşullarının zamanla elverişsiz hale geldiği bimarhaneyi ıslah edebilme düşüncesiyle, bu görevi kabul etmiş ve 1920 yılında da Toptaş'ın asaleten başhekimliğine atanmıştır. Bu dönemde hastaların nakledilebileceği daha uygun bir yer arayışına girişen Mazhar Osman, Toptaş'ını Darülaceze'ye nakletmeyi talep etmişse de, bu talebi reddedilmiştir.^{3, 6, 15}

Başhekimliği döneminde, kısıtlı imkânlar yüzünden, hastalara eziyet veren ilkel tedavi yöntemlerinin uygulandığı Toptaş Bimarhanesi'ni, aralarında İhsan Şükrü (Aksel), Fahrettin Kerim (Gökay), Ahmet Şükrü (Emed), Şükrü Hazım (Tiner), Abdülkadir Cahit (Tuner), Talha Münir (Seymenoğlu) ve Necati Kemal (Kip)'in de (Resim 4) bulunduğu stajyer hekimlerinin yardımıyla, daha modern bir hale getirmek için çalışmıştır. Mazhar Osman'ın getirdiği yeni düzenlemeyle binada temizliğe önem verilmiş, hastabakıcıların kıyafetleri düzeltilmiş, poliklinikler tesis edilmiş, anatomi, biyoloji, psikoloji laboratuvarları açılmış ve Toptaş bir eğitim müessesesine dönüştürülmüştür. 1921 yılında Toptaş ve Zeynep Kâmil Hastanelerinin yönetimleri birleştirilerek Mazhar Osman'a verilmiştir. Ancak aynı yıl Sıhhiye Müdürünün değişmesiyle, bazı iktidar oyunları neticesinde, Toptaş'ın idaresi ve başhekimliği Mazhar Osman'dan alınarak Avni Mahmut Paşa'ya verilmiştir. Bunun üzerine 1922 yılında Zeynep Kâmil Hastanesi'ndeki başhekimlik görevinden de istifa etmiştir. Onun ayrılmasından bir süre sonra, yetiştirdiği genç asistan hekimleri de hastaneden ayrılarak, Mazhar Osman'ın gayret ve teşebbüsleri ile ihtisaslarını tamamlamak üzere yurtdışındaki (Viyana, Münih, Hamburg ve Berlin) çeşitli klinik ve enstitülere gitmişlerdir.^{3, 6, 17}

1920 yılında ilk evliliğini yaptığı Nedime Hanım'dan 1922'de ayrılmış ve aynı yıl Saadet Hüsni Hanım ile

Resim 3. Mazhar Osman'ın 1919 yılından itibaren düzenli olarak çıkarmaya başladığı aylık tıp dergisi İstanbul Seririyatı'nın Nisan 1943 tarihli sayısının iç kapağı

Resim 4. Mazhar Osman'ın, aralarında Ahmet Şükrü, Necati Kemal ve İhsan Şükrü'nün de bulunduğu, Toptaş Bimarhanesi'ndeki asistanları (1920'li yıllar)²⁷

ikinci evliliğini yapmıştır. Saadet Hanım'dan beş çocuğu dünyaya gelmiştir.²⁴ 1923 yılında, Cumhuriyet hükümeti tarafından Toptaş ve Zeynep Kâmil Hastanelerinin başhekimliğine tekrar getirilmiştir. Bunun üzerine, yurtdışına giden asistanlarını, geri çağırarak, yeni görevine kendi ekibiyle başlamıştır.^{2, 6}

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin temellerini atıyor

Toptaş'ndaki binayı her zaman için yetersiz bulan Mazhar Osman, hastanenin başka bir yere nakli için tekrar girişimlerde bulunmuş ve Bakırköy'deki terk edilmiş Reşadiye kışalarının bulunduğu araziye hükümetten talep etmiştir. Dönemin hükümetinin onayı ve genç hekimlerinin de desteğiyle, Reşadiye kışalarının hastane haline getirmek için çalışmalara başlamıştır. Harap halde olan Reşadiye Süvari Kışası onarılmış; Toptaş Bimarhanesi'nden buraya seroloji, anatomi, →

Resim 5. Mazhar Osman ve diğer hekimler Bakırköy Hastanesi'nin önünde¹⁰

teşrih-i marazi (patolojik anatomi) laboratuvarları taşınmış, nöroşirurji ve asabiye (nöroloji) pavyonları ile röntgen dairesi kurulmuştur.^{6,19}

1924 yılında başlayan taşınma süreci ve tadilat 1927 yılında tamamlanmıştır. Bu tarihten itibaren Toptaşı Bimarhanesi kapatılarak, ülkemizin ilk modern akıl hastanesi, İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi (bugünkü Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi) adıyla resmen kurulmuş ve hizmet vermeye başlamıştır (Resim 5). Böylece akıl hastalıklarının modern metotlarla tedavisinde önemli bir adım atılmıştır. Toptaşı Bimarhanesi'nden daha elverişli olan, tıbbi bakımın ve genel hizmetlerin daha rahat sunulabildiği bu yeni hastanede ruh sağlığı ve hastalıkları konusunda önemli hizmetler verilmeye başlanmış, tedavi şartları iyileştirilmiş, geniş arazi değerlendirilerek hastaların açık havada tedavisi gerçekleştirilmiş ve psikiyatri sahasında uzman ve bilim adamının yetiştirilmesi sağlanmıştır. Mazhar Osman, Avrupa'da görüp incelediği daha insancıl ve modern şartlara sahip akıl hastanelerinin bir örneğini, bu şekilde genç Türkiye Cumhuriyeti'nde oluşturma imkânını bulmuştur. Böylece Türkiye'de, Batılı anlamda çağdaş psikiyatri uygulamalarının, Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarında Mazhar Osman'ın çabalarıyla başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Mazhar Osman, yıllar süren çalışmaları neticesinde, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin Türkiye'nin ilk ve en büyük akıl ve ruh sağlığı kurumuna dönüşmesini sağlamıştır. Ruhsal rahatsızlıkların da diğer fiziksel rahatsızlıklar gibi tıbbi yollarla tedavi edilebileceği fikri, Türkiye'de ilk defa Mazhar Osman ile birlikte yayılmaya başlamıştır.^{7,23}

Mazhar Osman'ın Bakırköy Hastanesi'nden sonra, bir diğer hizmeti ise ülkemizin ilk modern cüzzam hastanesinin, 1941 yılında Elazığ'da açılmasını sağlamasıdır. Elazığ Cüzzam Hastanesi, onun büyük gayretleri sonucunda meydana gelmiştir. Önceleri akıl hastaları arasına kapatılarak adeta cezalandırılan cüzzamlılar,

bu sayede sadece kendilerinin tedavisiyle meşgul olan modern bir hastaneye kavuşmuşlardır.

Mazhar Osman'ın bu konuda yıllar süren mücadelesi sonucunda, halk arasında tiksinti ve nefretle karşılanan ve toplum tarafından dışlanan cüzzamlılar da, Hansen basilinein yol açtığı hastalıktan muzdarip basit hastalar olarak görülmeye başlanmışlardır.²¹

İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Kürsüsü Başkanlığı

1933 Üniversite Reformu ile İstanbul Dar'ül-Fünunu kapatılarak, yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. İstanbul Dar'ül-Fünunu Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyesi İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi adını almış, Psikiyatri ve Nöroloji klinikleri Bakırköy Hastanesi'ne taşınmıştır.²⁸ Bu dönemde Raşit Tahsin görevinden alınarak emekli edilmiş, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği'ne, Mazhar Osman "Ordinaryüs Profesör" olarak atanmış ve İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği Başkanlığına getirilmiştir. Mazhar Osman, yaptığı başarılı çalışmalar neticesinde, hak ettiği üzere, üniversite dışından olmasına rağmen, Tıp Fakültesi'ne öğretim üyesi olarak atanmıştır. Yetenekli kişiliği ve çalışma azmi sonucunda ortaya koyduğu büyük başarılarıyla Reformu sürükleyenler arasında önemli bir yere sahip olan Mazhar Osman'ın çalışmaları, bundan sonra tam akademik bir karakter kazanmıştır.^{2, 12, 21, 22} Aynı zamanda Bakırköy'deki akıl hastanesinin de başhekimisi olduğundan, bu hastanenin 30. koğuşu, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin Psikiyatri Kliniği olarak (1954 yılına kadar) kullanılmıştır. Böylece Bakırköy Hastanesi'nin idari ve bilimsel gelişmesi de hız kazanmıştır.^{6, 10, 17, 18, 23}

Haksız bir şekilde yolsuzlukla suçlandığı için, 1941 yılında Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi başhekimliği görevinden istifa eden Mazhar Osman, vefatına kadar İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir.^{4, 6, 10} Halkın sağlığına oldukça önem verdiği halde, kendi sağlığına yeterince önem vermeyen Mazhar Osman, hayatının son döneminde ciddi sağlık problemleri ile karşılaşmıştır. Tedavisinin daha kolay olacağı düşüncesiyle eşiyle birlikte kalmaya başladığı Ortaköy Şifa Yurdu'nda 31 Ağustos 1951 tarihinde, henüz 67 yaşındayken ani kalp durması sonucunda vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine, İstanbul Zincirlikuyu'daki asri mezarlığa defnedilmiştir.⁶

Türk Psikiyatrisine katkısı

Mazhar Osman, hastalık semptomlarının dikkatli tarif edilmesine önem veren çok iyi bir klinikçidir.¹⁸ Merkezi sinir sistemi frengisi, alkolün suç oranının artmasındaki →

etkisi, uyku hastalığı, multiplskleroz hastalığı, had psikozlar, felç gibi çeşitli konularda ortaya koyduğu → ilmi görüşleri, dünya tıp literatürü tarafından da kabul görmüştür. Elektroşok tedavisi, özellikle ilgilendiği tedavi yöntemlerindedir. İnandığı ve izlediği diğer metotlar arasında şizofreni tedavisinde kullanılan sakel kürü (insülin şoku), ayrıca malarya terapi ve narkoanaliz sayılabilir. Psikoanalize ise şüphe ile baktığı bilinmektedir.^{2, 8, 14}

Yöneticiliğini yaptığı tüm hastanelerin fizik şartlarının düzeltilmesi için gereken reformları yapmış olan Mazhar Osman, bu anlamda hem iyi bir teşkilatçı hem başarılı bir idareci hem de iyi bir reformcudur. Tüm meslek hayatı boyunca karşılaştığı zorlukların üstesinden çalışkanlığı ve azmi sayesinde gelmesini bilen Mazhar Osman, aynı zamanda da iyi bir öğretmendir. Genç asistan hekimlerin yurtdışında bilgi ve görgülerini arttırarak nöropsikiyatrinin alt dallarında uzmanlaşmalarını teşvik ederek Türk nöropsikiyatrisinin temel kadrosunu oluşturmuş ve Türkiye'de nöropatoloji, psikoloji ve seroloji laboratuvarlarının ve nöroşirürji kliniğinin kurulmasını sağlamıştır.^{11, 21}

Yayımları

Mazhar Osman'ın çok sayıda kitabının, Türkçe ve yabancı dillerde yazılmış iki yüzden fazla makalesinin yanı sıra, 32 yıl boyunca düzenli olarak çıkardığı bir süreli yayını da bulunmaktadır. 1919 yılından itibaren aylık olarak çıkarmaya başladığı ve ölene kadar yazırlığını yaptığı İstanbul Seririyatı (1919-1951) adlı nöropsikiyatri ağırlıklı bu tıp dergisinde gerek tıbbi gerekse tıp-dışı konularda çeşitli yazıları yayımlanmıştır. Başlıca kitapları arasında Tababet-i Ruhiye (1909, 3 cilt); Spiritizma Aleyhinde (1910); Bimarhanelerin İdaresi Hakkında Nasâyib (1914); Ameli ve Muhtasar Emraz-ı Asabiye (M.H. Lewandowsky'den çeviri, 1914); Uyku Hastalığı Salgını (1925); Keyif Veren Zehirler (1925); Sıhhat Almanacağı (1933); Akıl Hastalıkları (1935); Öjenik, İğdiş, Kısır (1935); Seriri Cepheden Alkolizm (1935); Sinir Hastalıkları (1934 ve 1936, 2 cilt) ve Lepira ile Mücadele (1941) sayılabilir.^{14, 16, 23}

Kurduğu cemiyetler, üyesi bulunduğu kurumlar

1914'te kurulan ve ilk başkanı Raşit Tahsin'in döneminde hiçbir faaliyet göstermeyen Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti'ne 1918 yılında başkan seçilmiştir. Adı daha sonra Türk Nöropsikiyatri Derneği olarak değiştirilen bu cemiyet, 1951 yılına kadar Mazhar Osman'ın başkanlığında kalmıştır. 1918 yılında Türk Tıp Cemiyeti'ne başkan seçilmiş; içki karşıtı toplantılar düzenlemek üzere, 1920 yılında Hilal-i Ahzar Cemiyeti'ni (Yeşilay) kurmuş ve başkanlığını yapmıştır. Ayrıca yurtdışında faaliyet gösteren çeşitli sağlık kuruluşlarının onur üyeliklerine seçilmiştir: Académie Impériale

de Médecine de Constantinople Tıp Cemiyeti, Hamburg Akıl Hastalıkları Derneği, Fransız Nöroloji Derneği, New York Nöroloji Akademisi, Fransızca Konuşan Ülkeler Akıl ve Sinir Hastalıkları Derneği, Alman Psikiyatri Derneği.^{6, 9}

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerini yaşamış bilim adamları arasında, bir tıp adamı olarak Mazhar Osman'ın önemli yeri vardır. Osmanlı'da akıl ve ruh hastalıklarının tedavisinde kullanılan eski geleneksel uygulamalar, Mazhar Osman'la birlikte yerini modern tedavi yöntemlerine bırakmıştır.

Uluslararası kongrelere katılmış, nöropsikiyatrinin yurtdışındaki önemli kurumlarını ziyaret ederek, yabancı meslektaşlarıyla görüş alışverişinde bulunmuş, dünya tıp literatürünü takip ederek ihtisas alanındaki yeniliklerin Türkiye'de de uygulanmasının öncülüğünü yapmıştır. Türkiye'de ilk modern ruh sağlığı hastanesini kurarak, akıl ve sinir hastalıklarında eski metotları terk eden ve Batılı anlamda modern tedavi usullerini uygulayan ilk Türk hekimi Mazhar Osman'dır. Yurtdışındaki kliniklerde çalışarak bilgi ve görgüsünü arttırmasının yanı sıra, Batılı usullere göre tıp eğitiminin uygulanması amacıyla kurulan Askeri Tıbbiye'de yetişmesinin de başarılarında etkisi bulunmaktadır. Körü körüne hiçbir ekole bağlı kalmamış; kendisi bir ekol kurmuştur. Kendi dönemine kadar hor görülen psikiyatri ve nöroloji sahalarını, genç hekimlere özendirek bu alanı seçmelerini ve ülkemizde bu alanlarda yapılan çalışmaların ilerlemesini sağlamıştır. Kabiliyetli genç asistanlarının yurtdışında yetişmesini sağlamak ve yurtiçinde onlara iş imkânı yaratmak suretiyle, Türkiye'de sistemli bir şekilde psikiyatrinin kurumsallaşmasında ve ülkemizin ilk nöropsikiyatristlerinin yetişmesinde etkili olmuştur. Onun kurduğu bu ekolden yetişen hekimler ülkenin çeşitli yerlerinde hizmet vermişler, açtığı yoldan ilerleyerek yeni hekimler yetiştirmişlerdir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde akıl hastaları ihmal ediliyor ve hor görülüyordu. Mazhar Osman'ın gayretleri sayesinde, zamanla toplumun akıl hastalarına ve akıl hastalıklarına bakış açısı değişmeye başlamıştır. Düzenlediği halka açık konferanslarla, halk arasında "cin çarpması" olarak kabul edilen akıl hastalıklarının da diğer hastalıklardan farklı olmadığını ve onlar gibi tedavi edilebileceğini göstermiştir. Yayımladığı tıp dergilerinde mesleki ve ilmi araştırmalarının yanı sıra, popüler sağlık yazılarına da yer vererek halkın bu sahada bilinçlenmesini, toplumun ruh ve sinir hastalıklarına bakışının değişmesini sağlamıştır. Ayrıca insan hayatını olumsuz etkileyen içki ve uyuşturucu madde kullanımıyla da mücadele etmiş, bu konuda hem dernek →

kurmuş hem de ilmi çalışmalar yapmıştır. Uzun yıllar süren başarılı çalışmalarının sonucunda, Mazhar Osman adı, psikiyatri ile özdeşleşmiş, hikâyeleri dilden dile dolaşmaya başlamıştır. Üünün halk arasında yayılmasıyla, özellikle ruhsal sorunları olanlar için “Mazhar Osmanlık” deyimini kullanılmaya başlanmıştır. Hayatını

Türkiye'deki ruh hekimliğinin gelişmesine adanmış olan Mazhar Osman'ın, tarih, edebiyat ve felsefeye karşı da ilgisinin bulunduğu bilinmektedir. Vefatından sonra şahsi kütüphanesi, ailesi tarafından, adına kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi Psikiyatri Kliniği Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır.

i İLETİŞİM İÇİN: Yrd. Doç. Dr. Gaye Şahinbaş Erginöz İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Anabilim Dalı gerginoz@yahoo.com

KAYNAKLAR

- 1 İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı arşivinde bulunan Mazhar Osman Uzman dosyasına erişmemi sağlayan Sayın Doç. Dr. Arın Namal'a ve yardımları için Sayın Neriman Köklü'ye teşekkür ederim.
- 2 Aksel, İ. Ş. Kaybettiğimiz Milli Değerler: Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman. Spécialité 1951; I (4): 19-21.
- 3 Altıntaş, A. Üsküdar'da Bir Akıl Hastanesi (Toptaşı Bimârhanesi 1873-1927). Üsküdar Sempozyumu IV, 3-5 Kasım 2006 İstanbul. Sempozyum Kitabı, s: 406-410. 13 Kasım 2009 <http://www.uskudar-bld.gov.tr/portal/doc/sempozyum/sempozyum4/T52.pdf>
- 4 Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Erkoç, Ş., Yazıcı, O. (eds.) Mazhar Osman ve Dönemi (mecnunları, mekanları, dostları). Argos İletişim Hizmetleri Reklamcılık ve Ticaret A.Ş. (Lundbeck İlaç Ticaret Limited Şirketi'nin katkılarıyla), İstanbul 2006: 135.
- 5 Bayülkem, F. Düşünenlerin Düşünceleri: Ölümünün 40'ıncı yılında Mazhar Osman (Unutulmayacak bir bilim adamı unutulurken). Milliyet Gazetesi, 2 Eylül 1991: 13.
- 6 Behmoaras, L. Mazhar Osman (Kapalı Kutudaki Fırtına), İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001.
- 7 Dindar, C. Türkiye'de Psikiyatrinin İşleyişi ve İşlevi. 23 Ekim 2009 <http://www.akildeferi-turkiye.com/arsivoku.asp?feox=48>
- 8 Dr. İhsan Sükrü Aksel'in Nutku, Erkoç, Ş., Yazıcı, O. (eds.) Mazhar Osman ve Dönemi (mecnunları, mekanları, dostları). Argos İletişim Hizmetleri Reklamcılık ve Ticaret A.Ş. (Lundbeck İlaç Ticaret Limited Şirketi'nin katkılarıyla), İstanbul 2006: 11-12.
- 9 Erkoç, S. Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Cemiyetin İlk Celselerinin Zabıtları. 2 Kasım 2009 http://www.noropsikiyatriarsivi.com/BilgiDosyaları/kurulus_ilkcelse.pdf
- 10 Erkoç, S., Yazıcı, O. (eds.) Mazhar Osman ve Dönemi (mecnunları, mekanları, dostları). Argos İletişim Hizmetleri Reklamcılık ve Ticaret A.Ş. (Lundbeck İlaç Ticaret Limited Şirketi'nin katkılarıyla), İstanbul 2006.
- 11 Erkoç, S. Mazhar Osman ve Türk Psikiyatrisi, Erkoç, Ş., Yazıcı, O. (eds.) Mazhar Osman ve Dönemi (mecnunları, mekanları, dostları), İstanbul 2006: 3-4.
- 12 Gürkan, K. İ. Mazhar Osman. İstanbul Klinik Dersleri 1951; V (25): 34-36.
- 13 İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Bedii N. Şehsuvaroğlu Arşivi, Mazhar Osman Uzman Dosyası.
- 14 Kazancıgil, A. Bilim Tarihçilerimiz: Mazhar Osman Uzman, Bilim Tarihi 1992; 10: 26-30.
- 15 Naderi, S. Mazhar Osman'ın 'Zaruri Cevaba Cevap' başlıklı mektubunda Türk Nöroşirürji tarihine ışık tutan noktalar. Türk Nöroşirürji Dergisi 2004; 14(1):64. 15 Ekim 2009 <http://norosirurji.dergisi.org/pdf.php?id=494>
- 16 Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Uzman'ın Eserleri, İstanbul Klinik Dersleri 1951; V (24): 29-32.
- 17 Sarı, N., Burhan A. Türk Tarihinde Psikiyatriye Bakış, Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Kongresi, 6-7 Mart 2008 İstanbul. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri 1: Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi No. 62. s: 19-20. 20 Ekim 2009 <http://www.ctf.edu.tr/Stek/pdfs/62/6201.pdf>
- 18 Songar, A. Psikiyatri, Unat, E. K. (ed.) Dünyada ve Türkiye'de 1850 yılından sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi, İstanbul 1988: 372-386.
- 19 Tezcan Akmeahmet, K. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Müzesi Açıldı. 9 Kasım 2009 <http://bianet.org/bianet/biamag/110154-bakirkoy-ruh-ve-sinir-hastalıkları-hastanesi-muzesi-acildi#>
- 20 Torun, S. Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik. Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, 2008: 83.
- 21 Uzman, L. Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Uzman (1884-1951), Erkoç, Ş., Yazıcı, O. (eds.) Mazhar Osman ve Dönemi (mecnunları, mekanları, dostları). Argos İletişim Hizmetleri Reklamcılık ve Ticaret A.Ş. (Lundbeck İlaç Ticaret Limited Şirketi'nin katkılarıyla), İstanbul 2006: 8-10.
- 22 Widmann, H. Atatürk ve Üniversite Reformu, cev. A. Kazancıgil, S. Bozkurt. İstanbul, Kabaçlı Yayınevi. 1999: 133, 342.
- 23 Yıldırım, N. Mazhar Osman Usman, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 1994; 7: 328.
- 24 Çocuklarının adları sırasıyla Lütfü Lahut (d. 1923), Huri Tuba (d. 1924), Meral İrem (d. 1926), Zeyn Nasut (d. 1927) ve Azmi Cülmüt (d. 1930)'tur.
- 25 22.6.1956 tarihli Dünya gazetesinin haberine göre; 1898'de mezun olduğunda aldığı diploma, ölümünden sonra 1956 yılında, Sahafılar Çarşısı'ndaki bir dükkânda kâğıt yığınları arasında kilo ile satılmak üzere dururken, Eskişehir milletvekili Avukat Ali Çekiç tarafından fark edilerek satın alınmıştır. Mazhar Osman'ın İdadi diplomasına göre aldığı dersler şunlardır: Ulumu diniye, İlm-i Ahlâk ve Terbiye, Lisan-ı Osmani, Arabi Farişi, Fransızca, Tarih-i Umumi ve Osmani, Coğrafya-i Umumi ve Osmani, Ulum-u riyaziye, Ulum-u tabiiye, Hıfzıssıhha, Usul Defteri, Servet, Resim-i taklidi, Hüsnü hat, Edebiyat-ı Osmaniye, Kavanin.
- 26 10 Kasım 2009 <http://www.nadirkitap.com/tababet-i-ruhiye-cilt-1-kitap1920.html>
- 27 8 Kasım 2009 http://www.bakirkoyruhsinir.gov.tr/brsh/index.php?option=com_phocagallery&view=detail&catid=2:bimarhane-den-hastaneye-bakrky-ruh-sinir&id=15:1&tmpl=component&Itemid=130
- 28 İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı Tarihçesi. 17 Kasım 2009 http://www.nobiva.org/sayfa.asp?kat_id=3&yazi_id=11